

Folosirea cunoștințelor din domeniul științelor sociale în programele pentru dezvoltare* (I)

Cîteva dintre disciplinele științifice, printre care economia, conduc procesele de dezvoltare planificată. Dar, pînă nu de mult, sociologia și antropologia nu au fost prea mult solicitate în acest sens. Cu toate că planificarea este un exercițiu bazat pe cunoaștere, tezaurul cunoașterii și metodele de generare a cunoașterii, — concentrate în aceste științe sociale au fost trecute cu vederea. Totuși, acest dezechilibru tinde, treptat (deși prea încet) să se transforme.

De ce are loc această transformare?

I. Recunoașterea sporită a cunoștințelor din domeniul științelor sociale

O premisă-cheie a acestei prefaceri o reprezintă recunoașterea, din ce în ce mai mare, a faptului că insuccesele repetate au afectat multe programe de dezvoltare, care — și în mare măsură *pentru că*, — au fost dezinformate din punct de vedere sociologic și eronat concepute. Deși nepăcătă pentru activitățile de dezvoltare, această recunoaștere sporește interesul pentru identificarea și îndrumarea variabilelor socio-culturale ale proiectelor. Influența mare a acestor variabile asupra succesului sau insuccesului proiectelor este mult mai ușor recunoscută, ea înainte. În consecință, se fac eforturi mai mari pentru asigurarea unor proiecte „hardware” însoțite și de indispensabile „software”.

Un al doilea proces care contribuie la utilizarea, în mai mare măsură, a cunoștințelor, socio-antropologice pentru elaborarea proiectelor, a început pe la mijlocul anilor '70. În acea perioadă, se propusese o reconceptualizare a politicilor de dezvoltare — renunțându-se la teoriile „prelingerii”, în favoarea ideii ameliorării sărăciei prin intermediul dezvoltării — începîndu-se prin a se modifica intervențiile în domeniul dezvoltării, în țările lumii a treia. Poate, pentru prima dată s-a introdus conceptul de „clasă-țintă”, sărăcii, cei cu un venit inferior nivelului absolut sau relativ, de sărăcie —, pentru a se sprijini pe strategiile de plan. Odată cu acesta a apărut necesitatea definirii clasei-țintă, a agentului social, beneficiarii (și cîteodată chiar victimele) dezvoltării. Trecerea de la sublinierea virtuală și exclusivă a infrastructurilor fizice, la recunoașterea *structurilor sociale* și de la etnocentrismul liber al intervențiilor pentru dezvoltare, la recunoașterea culturilor în-ligene s-a constituit ca parte a schimbării în direcția proiectelor de dezvoltare centrate pe agent (oamenii).

Cea de a treia premisă o constituie activitatea desfășurată de înșiși specialiștii în științe sociale orientați spre dezvoltare, care își demonstrează utilitatea și eficiența pentru programele de dezvoltare determinată (planificată).

Lipsa unor antropologi și sociologi care să aibă o atitudine critică în cadrul comunității pentru dezvoltare, i-a împiedicat multă vreme să se afirme în mod sistematic și, prin forța împrejurărilor, a subminat cumulara contribuțiilor lor. Din acest punct de vedere, anii '80 au înregistrat o schimbare, în sensul că, evoluția precedentă, destul de înceată s-a accelerat și deși, după părerea mea, asemenea profesioniștii ai științelor sociale sînt încă prea puțini, totuși, numărul lor aflat în creștere constantă, face ca valoarea intrinsecă a analizei să fie mai vizibilă restului comunității pentru dezvoltare. Anii '80 au înregistrat, de asemenea o mărire de-a dreptul înfricoșătoare a numărului de lucrări și rapoarte publicate, în materie de antropologie și sociologie a dezvoltării. Mai mult chiar, astfel de factori, precum mărirea atenției publice pentru protejarea mediului ambiant și dezvoltarea *susținută*, pentru participarea și crearea unor instituții, cit și ascuțirea criticilor publice la adresa alocațiilor, destinate dezvoltării, irasite în programe realizabile pe jumătate și în ajutoare necorespunzătoare, contribuie din plin la utilizarea cit mai multor specialiști în psihologia comportamentului pentru ameliorarea calității activității de dezvoltare.

* Social Science Knowledge for Development Interventions.

Astfel, la începutul anilor '90, științele sociale și ne-economice se află într-o poziție mult mai avantajoasă pentru a influența intervențiile din domeniul dezvoltării.

Motivațiile lor, care înainte erau respinse pretextându-se că erau nefondate, acum au început să impună mai mult „respect”. Utilizările practice ale sociologiei și antropologiei sînt privite cu mai multă încredere. Multe dintre părerile referitoare la exersarea științelor sociale ne-economice sînt de-acum demodate sau pe cale de a se învechi.

În momentul cînd au început să se producă schimbările, amintite mai sus, în special orientarea spre ameliorarea stării de sărăcie, nu se putea vorbi de existența unei experiențe în legătură cu *modul* în care se putea face o analiză socio-antropologică, în așa fel încît să fie adecvată desfășurării proiectului. Se poate spune, însă: comunitatea științelor sociale nu știa cum să se folosească de acest prilej și ca atare, l-a neglijat. Astăzi, cu douăzeci de ani mai târziu, există o experiență considerabilă, dar nu suficientă.

Factori din interiorul disciplinei obligă utilizarea sa în elaborarea și realizarea politicii. Dintre factorii interni cei mai dăunători, experiențele acumulate de profesioniștii științelor sociale, care întreprind cercetări aplicate, nu au fost sistematizate, conceptualizate și codificate încă, prin ele însele sau prin intermediul specialiștilor în științe sociale din mediul universitar, iar formarea teoriei cit și problemele epistemologice și metodologice de știință aplicată sînt sporadice sau absente.

Sub aparența unui sfîrșit ambiguu, scindarea din interiorul acestor comunități profesionale, dintre cele din învățămîntul universitar, și cercetarea de bază și cele în dezvoltare și în activități aplicate, continuă să existe, slăbind ambele părți.

Puterea intelectuală este reciproc limitată iar inițiativa orientată spre dezvoltare este în mod deliberat minimalizată, deși prin intermediul acesteia se fac eforturi constante pentru extinderea frontierelor disciplinelor înrudite. Aceste disfuncții interne reduc impactul actual al disciplinelor, asupra societății.

Dacă, totuși, sociologii și antropologii care se ocupă cu dezvoltarea sînt îndreptățiți să se bucure de faptul că sînt tot mai mult solicitați, înclin să cred că au și obligația să definească ceva mai clar tipurile de contribuții pe care ei le propun pentru planificarea din domeniul dezvoltării. Oare se vor mărgini doar la a da informații sociale de bază și cunoștințe fundamentale, vor proiecta modele sociale, vor formula teorii sau elabora strategii pentru acțiunea socială sau vor oferi doar metode de stringere și evaluare a datelor? Mai mult chiar, deoarece unele dintre aceste contribuții trebuie să fie specifice contextului social, vor fi ele diversificate de la o cultură la alta sau de la un spațiu geografic la altul?

Sociologii și antropologii care se ocupă cu diverse procese de producție (agricultura, creșterea animalelor, pescuitul, exploatarea forestieră etc.) nu numai că trebuie să elaboreze diferite modele de organizare socială, ci au de înfruntat și citeva rezultate de *interes general* care decurg din caracterul implicării lor și sînt diferite de cele din cercetarea universitară.

În această lucrare sînt analizate citeva din rezultatele de interes general, pe care le consideram esențiale și la care nu se face totuși referire suficientă în literatura obișnuită și anume:

- caracterul dezvoltării determinată din punct de vedere financiar;
- planul de dezvoltare, cadru de desfășurare a eforturilor socio-antropologice;
- punctele de acces pentru cunoștințele sociologice, în cadrul planificării dezvoltării;
- investigația socială răspîndită prin intermediul politicii;
- metodologii pentru acțiunea socială;
- rolul ingineriei sociale și

-- instituționalizarea cunoștințelor de științe sociale din activitatea de dezvoltare.

Discutînd planificarea, acest articol vizează, în primul rînd, transformările rurale și agricole din țările în curs de dezvoltare (mai mult decît în cele dezvoltate).

Astăzi, mai mult ca oricînd, această zonă vastă este deschisă și în căutare de investigații sociologice și antropologice. Rolul jucat de stat (cit și de organismele de ajutorare internațională și bilaterale sponsorizate de stat), în stimularea și orientarea dezvoltării accelerate din țările în curs de dezvoltare, a trezit interesul pentru cunoștințele empirice și modelele teoretice referitoare la structurile și procesele pe care intervențiile de acest fel le vor influența.

Specialiștii din domeniul social, din țările în curs de dezvoltare sînt cei mai în măsură să satisfacă această sete de cunoștințe.

Științele sociale ne-economice au o tradiție îndelungată în privința angajării în progresul societății. Unii dintre fondatorii sociologiei și antropologiei, de la Comte la Lester Ward și de la Lewis Morgan la Margaret Mead, au fost printre primii care au contribuit la această tradiție onorabilă, năzuind și la abordarea noilor rezultate etice și metodologice pe care această activitate le îngloba. Preocupările lor au fost continuate și perfecționate de generațiile ulterioare de oameni de știință, centrîndu-se asupra problemelor sociale particulare, care necesită soluții bazate pe cercetare. În consecință, o nouă cerință stringentă

reprezintă acum dobândirea contribuției științelor sociale în domeniul dezvoltării. Noua problemă care se pune acum este implicarea în extraordinara extindere a *planificării* și a *ajutoarelor de la stat*, în scopul stimulării dezvoltării orientate.

Există, de asemenea, o cerință interdisciplinară și anume, specialiștii în științe sociale trebuie să rezolve problema „nemulțumirii față de serviciile publice și față de amestecul guvernului”, după cum o numea Goldschmidt, cit și „nemulțumirea privind legalitatea amestecului acestora în activitățile oficiale”, după cum o numea Hall, care se răspindește din ce în ce mai mult în comunitatea științelor sociale, până nu demult. Dacă acest interes *sis-tematic* pentru respectivele rezultate va atrage oamenii de știință din țările dezvoltate și în curs de dezvoltare, aceste discipline împreună cu planificarea dezvoltării vor avea numai de câștigat.

Ca specialist în științele sociale, care lucrează de 15 ani în cadrul unei mari organizații internaționale pentru dezvoltare, particip la multe proiecte de dezvoltare sprijinite de Banca Mondială, în diferite țări. Astfel, am avut ocazia să urmăresc activitatea multor sociologi și antropologi care lucrează la aceste proiecte și programe, sprijinite de alte organisme. De asemenea, am luat cunoștință de poziția pe care cunoștințele socio-antropologice o ocupă, în legătură cu expertiza tehnică și economică.

Această participare se bazează pe câteva din propriile mele experiențe, care mi-au demonstrat ceea ce sociologia și antropologia pot sau nu pot face în astfel de contexte.

II. Dezvoltarea determinată financiar și variabilele sociologice

Care este *caracterul planurilor*, ca *instrumente de intervenție* în domeniul dezvoltării?

Cît de propice este cadrul oferit de planul respectiv pentru realizarea investigației sociale și a planificării pe baza informației sociologice?

Planurile reprezintă ajutoare deliberate, folosite pentru orientarea și accelerarea dezvoltării economice și sociale. Îndrăznesc chiar să afirm că planurile de dezvoltare oferă un domeniu vast pentru activitatea socio-antropologică intensivă și aplicată. De fapt, este oferit contextul pentru utilizarea unei mase mai largi de „produse” ale științelor sociale, cit și a unor abordări, pentru stimularea transformărilor, față de ceea ce a imaginal comunitatea științelor sociale profesionale, pînă azi. În același timp, sociologia dezvoltării oferă argumentul teoretic al unui model de plan alternativ, un model în care oamenii, adică agentul social, reprezintă pivotul, miezul central, în jurul căruia trebuie ordonate toate celelalte resurse de acțiune — după cum voi explica, în detaliu, mai jos.

Specialiștii în științe sociale fac deosebire între dezvoltarea spontană, pe de o parte și cea determinată sau planificată, pe de altă parte. Totuși, este bine să ne reamintim că încă nu s-a elaborat o teorie generală privind dezvoltarea socială *determinată*. Deoarece măsurile (politici, programe, ajutor internațional, ajutoare de stat de orice tip, etc...) luate pentru *determinarea dezvoltării* s-au înmulțit și s-au extins foarte mult, practica a depășit teoria inteligibilă, care este încă absentă, dar din absența căreia are de suferit.

Absența unei preocupări pentru dinamica *societății* a fost inerentă și endemică în modelele econocratice sau tehnocratice care au îndrumat intervențiile planificate. Conducind adesea ritualurile de întocmire a planurilor, economiștii, ca organism profesional nu au contribuit prea mult la incorporarea variabilelor culturale în modelele de plan.

Neglijarea dimensiunilor sociale în domeniul dezvoltării prin ajutoare, întotdeauna are consecințe asupra rezultatelor. Contrar a ceea ce se spune, este o gravă eroare să se creadă că intervențiile prin intermediul planului reprezintă doar o desfășurare simplă, lineară, a unei succesiuni bine gândite, limitată în timp, a activităților pre-programate, care au doar consecințe anterior delimitate. Dincolo de ceea ce se planifică și, câteodată, în ciuda a ceea ce se planifică, ajutoarele pentru dezvoltare apar ca procese supuse presiunilor politice, tranzițiilor sociale, neadaptării administrative, neregulilor de circumstanță, cit și unor reinterpretări fie necesare, fie nejustificate.

Este adevărat că, ajutoarele pentru dezvoltare nu se acordă doar în cadrul planurilor, dar acestea sînt instrumentul cel mai mult folosit. Modelul lor de bază cuprinde un potențial mai mare, pentru a fi adaptat, de la caz la caz și pe care proiectanții știu cum să-l folosească.

Dezbateră privind problema planurilor obținute, dacă acestea reprezintă un instrument corespunzător al intervențiilor pentru dezvoltare, au subliniat atît punctele tari, cit și slăbiciunile inerente modelului de plan pentru intervenție.

Pe de o parte, planurile concentrează resurse după priorități alese, se concentrează asupra unei zone geografice circumscrise și se pot adresa categoriilor particulare de populație, și obligativității dezvoltării. Planurile pot fi, de asemenea, laboratoare sociale care folosesc abordări inovatoare, la scară redusă, pentru a cîștiga experiența necesară realizării ajutorării pe scară largă (de exemplu, planurile naționale).

Ca formă de investiție pentru dezvoltare, Hirschman nota că, termenul propriu-zis de plan „conotează îndreptarea spre un scop precis, o dimensiune minimă, un loc specific, introducerea unui lucru calitativ nou, și speranța că va fi determinată desfășurarea unor viitoare activități de dezvoltare”.

Pe de altă parte, totuși, planurile de dezvoltare au fost criticate deoarece ele sînt numai niște elemente segmentate de intervenție, adesea ocolind structurile globale, sînt supuse sindromului de supradezvoltare în seră, de aceea, pot evolua nespecific. Planurile mai sînt criticate și din cauză că tind să creeze enclave și să disperseze resursele necesare pentru activități necuprinse în plan, în timp ce, dezvoltarea susținută în același ritm, dincolo de cadrul lor temporal limitat, poate fi pusă sub semnul întrebării. Afluxul de alocații pentru planurile de dezvoltare este de asemenea supus diverselor presiuni care, adesea îndepărtează resursele de beneficiarii proiectați.

Cu toate dezbaterile repetate asupra avantajelor și dezavantajelor pe care planurile le oferă, ca instrumente ale intervenției pentru dezvoltare, nu s-au găsit alte alternative și, prin urmare, planurile vor rămîne mijloacele de bază pentru transpunerea politicilor în programe de acțiune. Ca urmare, atîta timp cît planul rămîne o abordare obișnuită, este necesar și legitim să se identifice cu și să îndrume cerințele sociologice intrinseci acestui model de intervenție pentru dezvoltare. Argumentez că specialiștii sociologi ar avea de cîștigat din continuarea explorării potențialului și din depășirea limitelor sale, în scopul utilizării depline și cît mai largi a ocaziilor oferite pentru sociologia investigației și a acțiunii orientate. Deoarece, adesea antropologia și sociologia sînt considerate și chiar, definite ca „sociologia ajutoarelor” sau „sociologia strategiilor”, este bine să examinăm ce anume din caracterul politicilor și i programelor de intervenție statală generează necesitatea cunoașterii sociale.

Utilizarea sistematică a cunoștințelor sociale ca un complement al cunoștințelor economice și tehnice este indispensabilă pentru „situarea oamenilor în prim plan”, în intervențiile pentru dezvoltare planificată. Situarea oamenilor pe primul loc în cadrul planurilor nu este numai un apel binevoitor la sentimentele umanitare ale proiectanților sau o pledoarie etică, ci un concept pentru elaborarea programelor de dezvoltare determinată și un imperativ al eficienței lor. Afirm că „situarea oamenilor în prim plan”, în programele de dezvoltare trebuie considerată ca o cerință științific fundamentată de cei ce elaborează politicile, de planificatori și de experții tehnici pentru recunoașterea clară a locului central pe care îl ocupă factorul primar în procesele de dezvoltare.

Această interpretare implică necesitatea schimbării modului de abordare a planificării.

Cînd cerința admiterii *locului central pe care oamenii îl ocupă în cadrul planurilor* este adresată celor care în mod curent elaborează proiecte de plan — mai întii planificatorilor programelor tehnice și economice de dezvoltare — ea echivalează cu a cere *schimbarea completă a elaborării tradiționale în realizarea proiectului de plan*. Ceea ce nu înseamnă că oamenii nu sînt luați în considerare în abordările tradiționale. Dar, multe dintre ele sînt dominate, în mare parte, de prioritatea acordată factorilor tehnici sau modelelor economice luate din viața reală, încît caracteristicile organizării sociale date și *agenții* propriu-zisi ai dezvoltării se prezintă ca o idee întirziată.

Argumentul acestui articol este că *modelul adoptat în proiectele care nu situează oamenii pe primul plan, se suprapune peste modelul intrinsec procesului social real al dezvoltării*, în mijlocul căruia se află, agenții săi. Această suprapunere subminează, în mod serios, eficacitatea planurilor prin care se încearcă să se determine și să se accelereze dezvoltarea. Situarea oamenilor pe primul plan reprezintă o răsturnare deoarece se propune un alt punct de plecare pentru planificarea și elaborarea proiectelor de plan, diferit de cel al abordărilor tehnologice. Această „răsturnare” specifică necesită identificarea — în fiecare dintre intervențiile tehnice, financiare sau administrative — a unghiului sociologic și a variabilelor care au legătură cu organizarea socială, influențată sau servind drept țintă pentru intervenție. De aceea, situarea oamenilor pe primul plan nu este o simplă metaforă, ci mai curînd o cerință imperioasă de restructurare a abordării planificării.

În ultima vreme a început să se pledeze pentru planurile care situează oamenii în prim-plan, chiar în retorica oficială a planificării. Dar, aceasta se face într-un mod care, adesea, reduce aplicabilitatea conceptului la planurile din așa-zisele sectoare sociale — învățămînt, sănătate, planificare familială, alimentație, etc. Problema este, totuși, că „situarea oamenilor pe primul plan” sau, altfel spus, preocuparea pentru organizarea socială, ca o consecință centrală, va trebui să fie recunoscută ca supremă pentru *toate* planurile, nu numai pentru cele vizînd

sfera serviciilor, cum sînt cele sus-amintite. Trebuie recunoscut drept obiectiv absolut al planurilor care sprijină activitățile *productive*, unde aparența dar nelegitima suprație a variabilelor tehnice și economice servește încă drept o justificare falsă a neglijării variabilelor de organizare socială.

În esență, planurile de dezvoltare sînt niște instrumente de *finanțare a dezvoltării determinate și a transformărilor*. Adesea, resursele financiare reprezintă singura și cea mai mare putere a planului, introdus într-o zonă anume pentru a accelera evoluția. Investițiile financiare — rezultînd fie din împrumuturi sau din alocații de la bugetul central, cu alte cuvinte, din surse exterioare zonei cuprinse în plan, cît și din propria-i capacitate de formare a capitalului — sînt folosite drept pîrghie, aptă să elimine restricțiile și să pună în mișcare dezvoltarea.

Prin caracterul lor de intervenții, acționate din punct de vedere financiar, aceste planuri trebuie — dar adesea nu se întîmplă așa — să servească în mod explicit la reorganizarea socială/instituțională complementară. Aceasta deoarece, introducerea bruscă și pe scară largă a resurselor externe în societatea rurală, modifică procesele *interne și treptate*, prin care sînt create, economisite și acumulate resursele pentru dezvoltare. Cînd aceste resurse sînt generate intern și treptat sînt mai mult sau mai puțin proporționale cu capacitatea structurii socio-economice de a absorbi și a folosi surplusul. Totuși, dacă numai resursele financiare se măresc brusc prin ajutor extern, în timp ce modelele de organizare socială sau structurile instituționale rămîn aceleași și nu se întrevide nici-o schimbare corespunzătoare a factorilor nefinancieri ai dezvoltării, atunci apar discrepanțe serioase.

Activitățile economice ale oamenilor sînt cuprinse într-o structură de relații sociale: ca urmare, pentru teoria și practica dezvoltării *determinate*, definirea precisă a „nivelurilor” acestei cuprinderi în diferite societăți — de piață sau nu — devine funcțional pertinentă.

Gradul de cuprindere și măsura congruenței dintre activitățile tehnico-economice accelerate și structura existentă a relațiilor sociale nu este doar o problemă universitară, ci și una practică, în măsura în care, poziția de ajutorare a statului, trebuie să fie conștientă de dezechilibrul și întreruperile pe care le poate provoca.

Într-adevăr cînd investițiile prin programe sponsorizate de stat sînt făcute numai în infrastructura tehnologică, pot deveni o pierdere implicită de investiții în infrastructurile *sociale* ale societății date. Adesea, aceste pierderi de investiții sînt relative dar, uneori se întîmplă să se producă o pierdere totală a investiției. Mai mult, *Know-how-ul* propriu-zis pentru investirea resurselor financiare în structurile instituționale este mai puțin prelucrat decît cel pentru investițiile din domeniul bunurilor tehnice/fizice. Astfel, cînd investiția publică din infrastructura tehnică atrage după sine pierderea investiției din structurile sociale, culturale și instituționale, în care precedentele sînt cuprinse, este subminată însăși sprijinirea progresului tehnic.

Resursele financiare masive pot declanșa un efort brusc de dezvoltare, dar fără un eșafodaj instituțional și social construit, în același timp, noul edificiu nu poate fi durabil. Efectele pozitive, de durată, ale transformărilor financiare determinate sînt riscante, chiar dacă, acest factor de risc, la început, poate fi ascuns, pînă ce ele devin consecințe nebanuite și nedorite.

Important de subliniat este faptul că, dezvoltarea determinată depinde, în ultimă instanță, mai mult de *calitatea globală* a planului, decît de cantitatea absolută, a aflurilor financiare. Cu alte cuvinte, impactul de dezvoltare a resurselor ajutătoare ar putea fi mărit chiar dacă nivelurile fluxului financiar sînt menținute constante, sau la limită, cu condiția să se amelioreze calitatea globală a colaborării planului și realizarea sa efectivă. De pildă, realizarea unui plan *participativ* și a unei conduceri îmbunătățite ar obține o „*indemnizație de dezvoltare*”, mai mare din investițiile financiare disponibile ale unui plan, decît ceea ce s-ar putea obține din mărirea alocațiilor financiare prin neglijarea realizării participative

Din moment ce, nevoia resurselor financiare este de necontestat, înseamnă că, programele de dezvoltare rurală, sprijinite pe plan internațional au stagnat adesea, nu din cauza lipsei finanțelor ci, fie din cauza incapacității respectivei societăți rurale de a utiliza în mod efectiv finanțele externe, fie din cauza incapacității planificatorilor de a formula o *strategie de construcție socială eficientă*, pentru a absorbi acele noi rezerve financiare. Nu banii sînt totul. În anumite situații, banii pot reprezenta contribuția minimă la procesele de transformare. Pîrghiile financiare ale dezvoltării nu se pot înlocui cu cele nefinanciare. Afluxul financiar al planului poate crea, temporar, o nouă „*realitate*”, dar aceasta este șubredă și tranzitorie. Factorii socio-culturali proeminenți continuă să acționeze sub stratul subțire al noii „*realități*”. Dacă variabilele sociale rămîn fără adresă și sînt incorect manipulate, planul nu poate fi susținut și ca urmare, nu poate fi îndeplinit, indiferent ce guvern sau organizație internațională îl susține.

Cunoștințele sociologice și analistul social pot ajuta la identificarea, conceptualizarea și operarea cu variabilele sociale și culturale cuprinse în programele determinate financiar. Contribuția sociologului constă nu numai în a descoperi variabilele sociale scăpate din vedere de abordarea planificatorului, ci adesea ajunge să reformuleze, după cum afirma Robert Merton, problema care necesită rezolvare. Poate cel mai remarcabil rol al conceptualizării în cercetarea socială aplicată, îl reprezintă *transformarea problemelor practice* prin introducerea conceptelor, care se referă la variabilele trecute cu vederea, în viziunea obișnuită a celor care elaborează politica.

Uneori, conceptul duce la afirmarea unei probleme care este diametral opusă celei a persoanei care elaborează o politică, adică, putem adăuga, este diametral opusă celei a planificatorului sau a conducătorului.

În situații ca cele discutate în prezenta lucrare, analistul social care participă la schițarea unui proiect de plan de intervenție, va pune întrebări fundamentale, cum ar fi: *poți structurile sociale/instituționale existente să funcționeze efectiv în ritmul accelerat declanșat de un aflux financiar considerabil? Ce reglementări sociale sînt necesare pentru a ține pasul cu celelalte elemente ale intervenției?* Sociologul trebuie să contribuie la reprezentarea fazelor operaționale pentru a se realiza transformările instituționale necesare susținerii sociale și culturale a dezvoltării, lansată din punct de vedere financiar. Ca urmare, se poate schimba întreg cursul acțiunii practice.

Penalizarea pentru nerealizarea analizei sociale și neintroducerea cunoștințelor sociale în programele de dezvoltare, determinate financiar este foarte costisitoare. Un studiu antropologic secundar a 57 de proiecte finanțate de Banca Mondială, care au examinat asocierea dintre potrivirea (sau nepotrivirea) socioculturală a elaborării planului și ritmul economic estimat pentru revenirea la timpul de încheiere a planului, (verificare) au descoperit că s-a acordat atenție rezultatelor compatibilității socio-culturale, în termeni economici. Din cele 57 de planuri, numai 30 au corespuns din punct de vedere al proiectului, condițiilor culturale tradiționale și celor socio-economice, locale, în timp ce la celelalte 27 de planuri s-a identificat incompatibilități socio-culturale mari. Descoperirea cea mai semnificativă a constat în faptul că, setul de planuri compatibile a înregistrat un ritm mediu de revenire la verificare de 18,3%, adică de 2 ori mai mare decît ritmul economic de revenire (numai 8,6%) al celorlalte 27 de planuri, din a doua categorie.

O altă descoperire importantă s-a făcut analizînd 25 de proiecte finanțate de Bancă reevaluate apoi, cîțiva ani *după* ce s-au încheiat afluxurile financiare canalizate spre proiecte. Această analiză avea ca scop afirmarea susținerii pe termen lung a acestor planuri — din cele 25, numai 13 s-au dovedit a fi nefondate; printre motivele nefondării nu s-a numărat insuficiența finanțare, ci factori de natură socio-culturală (în special lipsa organizării și participării agriculturilor) neglijați în timpul formulării și realizării proiectului.

Aceste exemple nu fac decît să confirme prin fapte economice că, ajutoarele pentru dezvoltare, determinate financiar, prezintă un risc mare de a fi mai puțin eficiente dacă nu sînt planificate, sau de a nu se realiza, dacă se trece cu vederea elaborarea structurilor socio-culturale pentru dezvoltare.

Uneori, se spune că analiza socială a fiecărui plan poate duce la mărirea costului proiectului de plan, pierzîndu-se doar puține resurse. Totuși, se constată că, a *nu* face o analiză socială costă mult mai mult. Proiectele nu pot și nu trebuie să nu orienteze variabilele socio-culturale în mod inteligibil. De fapt, după cum argumenta un economist din domeniul dezvoltării, sensibil la problemele culturale, „îmbogățirea cunoștințelor din domeniul științelor sociale micșorează costul prefațurilor instituționale, la fel cum, îmbogățirea cunoștințelor din domeniul științelor naturale micșorează costul transformărilor tehnice”.

Preocupați de problema dezvoltării determinate, sociologii și antropologii nu numai că s-au implicat în proiectele de plan din ultimele decade, dar s-au dovedit capabili să contribuie efectiv la realizarea lor. Deși, uneori au trebuit să facă față multor restricții (incorsetați de schițe detaliate, înclinații tehnocratice, termene scurte pentru studiile pe teren) mulți sociologi au învățat treptat, după cum vom vedea pe parcursul acestui studiu, cum să contribuie efectiv la această cale planificată spre dezvoltare.

Mulți dintre ei au aprofundat noi metode de cercetare pe teren, și au descoperit că tiparul planului deschide nenumărate puncte de acces contribuției cunoștințelor sociale.

III. Puncte de acces pentru cunoștințele de științe sociale

Unde sînt punctele de acces pentru cuprinderea efectivă a cunoștințelor de științe sociale în planificarea dezvoltării rurale?

Greșelile trecute și înțelegerea eronată și de durată, au pus în umbră răspunsurile la această întrebare. Susținem că, obișnuitele puncte de acces utilizate în aprecierile trecute ale impactului social sau ale ex-post evaluărilor, nu au fost numeroase și nici cele mai eficiente. Ele trebuie însă extinse. Pripă urmărire, (i) punctele de acces trebuie înmulțite și deschise la fiecare articulație importantă a planificării și execuției proiectelor și (ii) singura și cea mai importantă zonă de acces, unde cunoștințele sociologice pot și trebuie să contribuie, este „proiectul pentru acțiune socială deliberată”.

O scurtă privire retrospectivă ne va furniza câteva greșeli și experiențe, în acest sens. *Puncte de acces tradiționale.* Din punct de vedere istoric și pînă de curînd, primul și cel mai important punct de acces pentru sociologi era *ex-post* evaluarea rezultatelor dezvoltării. Uneori, sociologii erau solicitați să constate dacă un anumit plan și-a îndeplinit, într-adevăr, obiectivele generale și a avut consecințele dorite sau altele care nu au fost anticipate. Acesta este, însă, sfîrșitul eronat al ciclului: era prea tîrziu ca, după aceea să mai poată fi modificată desfășurarea planului. Dacă, pentru realizarea acestei sarcini, era bine să se folosească sociologi sau antropologi, aceasta nu suplinea planificarea multidisciplinară.

Desigur că, important este aici, rolul disciplinei ca un organism de cunoștințe, nicidecum sarcina dată unui anume sociolog. Deși expertul singur poate să îndeplinească un rol fragmentat, cum ar fi evaluarea, științele sociale ne-economice, ca discipline, nu trebuie comprimate într-un singur segment al desfășurării planificării sau proiectului de plan. Dacă sînt folosiți drept evaluatori, sociologii ajung tîrziu, mult după contribuția altor experți. Ei apar ca „vitejii de după război” și sînt priviți ca cei care doar se plîng de ceea ce alții au realizat efectiv. Priceperea lor nu este utilizată ca să se bazeze pe acțiunea socială în desfășurare; deoarece, procesul social a avut loc înaintea studiului de evaluare, nu poate fi ameliorat sau reorientat retroactiv.

Adesea se spune (pe ton consolator) că pîldele care se învață din evaluare pot, desigur, să fie utile următorului program. Totuși, mulți sociologi, printre care și autorul acestei lucrări, au făcut evaluări care ar fi trebuit să ducă la modificarea programelor anterioare, numai pentru ca aceștia să se afle în situația de a nu avea nici-un rol în formularea reală a programelor de urmărire. Dar ei au urmărit noile planuri fără contribuții sociologice, fiind re-proiectate de econocrați, uitînd în mod evident de descoperirile anterioare și riscînd să comită aceleași greșeli. Chiar și atunci cînd evaluările sociologice sînt corecte și importante, depinde de hotărîrea pe care ceilalți o iau, dacă vor modifica sau nu din punct de vedere material noile programe sau politici. Incluziunea experiențelor trecute nu se face niciodată automat. Mai mult chiar, pentru introducerea acestor experiențe în noul proiect se recurge la metode asemănătoare celor folosite pentru identificarea experiențelor sociale din vechile programe. De aceea, este necesar ca, în *procesul de pregătire* a noilor planuri, să fie cuprinși și sociologii profesioniști. Nu este legal ca lor să li se atribuie doar funcția de expert evaluator.

Un alt rol al științelor sociale a reieșit din ceea ce se numește „aprecierea impactului social” (SIA). Aceasta este un fel de *ex-ante* evaluare. Sociologul examinează un plan de dezvoltare întocmit de un grup de alți experți și i se cere să facă o apreciere scrisă privind repercusiunile sociale pozitive sau negative ale acestuia. Iată că, din nou, analistul social este chemat să participe, în mod constructiv la elaborarea structurii întime și a ordinii acțiunilor din cadrul planurilor de dezvoltare; mai curînd, este folosit numai la validarea sau modificarea parțială a unui „pachet” gata făcut.

Cîteodată, aprecierea impactului social făcută de analistul social este luată în considerare ca atare, la modificarea planurilor din proiect și, firește, acest lucru este foarte important: în acest sens, unii antropologi au adus contribuții de seamă.

După părerea noastră, totuși, analistul social nu trebuie folosit numai pentru a atenua efectele planurilor concepute în lipsa lui, pentru verificarea pagubelor și alenuarea lor. El trebuie cuprins în planificarea perfectă a dezvoltării țării. Acesta este un efort cu mult mai mare decît aprecierea impactului, doar.

Un acces ceva mai promițător este oferit sociologilor atunci cînd sînt invitați să dea informațiile sociale fundamentale, necesare pentru un proiect. Adesea o astfel de contribuție este foarte folositoare. Dar, rolul furnizorului de informații descriptive îi atribuie sociologului o slabă influență asupra a ceea ce se face cu informațiile date de el: dacă sînt sau nu folosite sau dacă sînt incluse în proiectul de dezvoltare, în deciziile privind alocarea resursei lor și în stabilirea ordinii acțiunilor planificate.

Astfel, nici unul din punctele de acces, arătate mai sus, nu-i permite sociologului să participe plenar la modelarea interdisciplinară a dezvoltării rurale planificate. Îngustimea aprecierii — evaluarea sau colectarea datelor — blochează contribuția de seamă pe care sociologia trebuie să o aibă în *conținutul real și planul de acțiune deliberată*, în programele de dezvoltare rurală.

Ieșirea din tiparul disciplinei. Într-o analiză serioasă, „de ce sociologia nu se aplică în politica publică”, Scott și Shore argumentează că sociologii s-au dovedit ineficienți în activitățile relevante politice deoarece au rămas tributari procesului și modului lor disciplinar în loc să se interfezeze atât ei cât și munca lor, în procesul propriu-zis de elaborare a unei orientări. „O cauză principală a dificultății actuale a sociologiei aplicate este că, încercările de a face sociologia să corespundă politicii sînt concepute și făcute cu preocupări disciplinare și nu, politice”. Această teză este importantă și de aici decurge, în mod logic, că munca sociologilor, metodele folosite și ordinea utilizării lor, trebuie să fie cât mai diferite într-o perspectivă politică, de ceea ce este obișnuit pentru perspectiva disciplinară.

Cînd activitatea sociologică aplicată este îndrumată din perspectivă disciplinară, ea începe și se sfîrșește cu sociologia și nu poate servi pe deplin scopurilor specifice activității politice (aplicate). În mod contrar, dacă perspectiva sociologică are o finalitate îndreptată spre domeniul public, ea va începe și se va sfîrși cu probleme de politică — nu disciplinare —. „Celălalt important” pentru un specialist sociolog care-și descrie „produsul” cercetării de teren din perspectiva politicii sau a proiectului, va fi cel ce elaborează politica sau cel ce practică dezvoltarea, în timp ce, pentru cel ce descrie din perspectiva disciplinară „celălalt important” este reprezentat de semenii universitari. Pentru realizarea unor investigații și analize sociale îmbibate de politică, trebuie ca cel ce se ocupă de acest lucru să iasă din tiparul disciplinei, în mai multe moduri. Scott și Shore afirmă că, atunci cînd se folosește perspectiva politicii se schimbă nu numai *ordinea* activităților dar și *caracterul* lor este diferit, deoarece, scopul este de „a adapta metoda la problemele care presupun întrebări și variabile, din afara competenței disciplinei”.

Scott și Shore își concentrează atenția asupra aplicării sociologiei la elaborarea politicii, dar analiza lor este valabilă, „mutatis mutandis” și la utilizarea acesteia în procesul *planificării*. Cele două zone nu sînt identice, deoarece planificarea intră mai curînd în domeniul punerii în aplicare a politicii decît în cel al formulării.

Activitatea sociologică aplicată dintr-unul este diferită de a celuilalt, cu toate asemănările sau suprapunerile. Dacă scopul propus este de a utiliza cunoștințele sociologice la proiecte, atunci, această activitate trebuie să *pornească de la nevoile intrinseci modelului de proiect însuși*.

Sociologul care hotărăște să-și folosească cunoștințele și abilitatea în sarcini legate de un proiect, trebuie să pătrundă în interiorul procesului de elaborare a politicii și să-și adapteze activitatea în așa fel încît să corespundă structurii acestui proces. De asemenea, trebuie să înțeleagă ciclul proiectului, stadiile sale specifice (care vor fi discutate detaliat, mai jos) și cum să adopte aceste stadii alît ca puncte de plecare cît și ca finaluri intermediare ale activității sale.

Mai mult decît oricare alți profesioniști ai dezvoltării, sociologii trebuie să muncească pentru a aduce agenții sociali, oamenii înșiși, în procesele de formulare, planificare și execuție creatoare a proiectului și, de asemenea, să-i pună de acord și pe ceilalți specialiști — experți tehnici și economici — cu necesitatea situării oamenilor în prim-plan. Cele două sarcini nu sînt opuse, ci complementare. Nevoia vitală de a promova participarea publică este în corespondență cu recunoașterea faptului că, pregătirea unui plan de dezvoltare complexă este o treabă care necesită cooperarea unui anumit număr de experți profesioniști, incluzînd specialistul în științe sociale. Adoptarea modelului de plan ca un tipar, numitor comun pentru activitatea sociologică aplicată, prezintă avantajul că permite sociologilor să conlucreze mai bine cu ceilalți profesioniști care iau parte la proiect (planificatori, experți tehnici, economiști, ...) și să-și depășească tendințele adesea auto-paralizante împotriva altor asemenea profesioniști considerați, în mod subiectiv, doar „mîni rigide”. Dacă înțeleg mai bine criteriile „tehnice” de la ceilalți profesioniști, sociologii sînt mult mai apți de a da răspunsuri sociologice (propun soluții) adaptate condițiilor proiectului. Această intra-angajare dă posibilitate sociologului, la rîndul său, să pună întrebările sale, obligîndu-i pe ceilalți profesioniști să reflecteze la ele și să dea soluții legate de (și fondate pe) proiect.

În multe țări, planificarea dezvoltării rurale urmărește tiparul ciclului de proiect. În afara cîtorva variații locale, fazele esențiale ale acestui ciclu la care se pot adăuga contribuțiile sociologice sînt: 1. Identificarea planului; 2. Elaborarea planului (scheiței); 3. Estimarea planului (inclusiv corectarea scheiței); 4. Implementarea planului (inclusiv supravegherea); 5. Ex-post evaluarea planului.

Fiecare fază a acestui ciclu presupune un tip diferit de contribuție sociologică (fie informațională, analitică sau de prevedere) din partea sociologilor și antropologilor, la fel cum contribuțiile specifice ale economiștilor diferă, de la o fază la alta. Desigur, ordinea stadiilor din plan nu trebuie fetișizată sau idealizată, ca singura intruchipare a rațiunii planificării sau ca un aranjament inflexibil al activităților limitate în timp. După cum s-a constatat mai devreme, modulul planului are limitele sale, iar realitatea *socială* a planului este cu mult

mai bogată decât modelul său abstract. Specialistul în științe sociale trebuie să lucreze în așa fel, încât să adopte și să adapteze modelul realității sociale date, respingând orice cerere irațională de a acționa în mod contrar.

Dar, de multe ori, nu numai dificultăți dar și bariere se ridică în tiparul însuși. Controlul asupra ciclului proiectului este în general deținut de persoanele oficiale din guvern, politicieni locali, planificatori, administratori și directori tehnici care hotărăsc dacă e sau nu cazul și când anume să solicite sociologii și ce anume să le ceară să facă. În viața reală, aceste solicitări pot fi făcute pe jumătate sau restrinse doar la un stadiu, nu la toate, consecutiv, ba chiar pot să precizeze greșit sarcina analistului social. În practică, planificatorii sau celelalte oficialități, adesea nu știu exact ce să-i întrebe pe sociologi și nici nu prea știu ce anume sînt îndreptățiți să ceară analistului social al proiectului.

Pe scurt, a ieși „din orizontul disciplinei”, înseamnă în acest caz, a adopta fazele ciclului din plan arătate mai sus, drept cadru practic de organizare a activității analistului social. Contribuția sa trebuie să fie adaptată scopurilor specifice fiecărei faze. Pentru aceasta, majoritatea specialiștilor în științe sociale, calificați numai în domeniul cercetării academice disciplinare, trebuie să treacă printr-un proces de învățare. Mai jos voi face o scurtă caracterizare a modului în care activitatea sociologică se poate adapta fiecăreia dintre aceste faze.

Identificarea planului este faza în care se aproximează posibilitatea unei intervenții deosebite pentru dezvoltare. Din punct de vedere social, este nevoie de definirea agenților sociali în respectivul domeniu de dezvoltare, ex.: populația zonei la care se referă planul și locul variațiilor sale sub-categorii, în structura socială. Telurile sociale și economice ale acestei dezvoltări trebuie delimitate, de asemenea consecințele atât pozitive, cât și negative care decurg trebuie supuse unei analize inițiale — primul pas dintr-un proces analitic iterativ. Pe durata acestei faze, analistul social are foarte puțin timp la îndemână pentru investigația independentă, de teren, dar trebuie să poată aduna și evalua toate datele sociale generale, disponibile (recensăminte, inspecții anterioare, etnografii, monografii, etc...), importante pentru zona și tipul de ajutor avut în vedere.

De pildă, dacă se examinează posibilitatea unui baraj de irigații, în faza de identificare, analistul social trebuie să definească nu numai grupurile beneficiare din zona de control și populația de la bazin, presupusă a suferi impactul păgubitor — mutarea forțată. De asemenea, trebuie să se aibă în vedere aflusul de mână de lucru care ia parte la construcție cât și efectul de avînt urban previzibil, pe șantierul de construcție, etc. În acest stadiu preliminar, nu este posibil, dar nici necesar să se obțină răspunsuri definitive sau setul complet de date sociale. Dar, este nevoie să se identifice riscurile principale și să se pună în mișcare culegerea ulterioară a datelor, procesele de analiză și schița socială care trebuie realizate în timpul fazei de mai lungă durată și mai profundă a pregătirii.

Pregătirea planului. Aceasta este faza cea mai importantă, pentru constituirea socială a intervențiilor pentru dezvoltare. În acest stadiu, sociologul verifică ipotezele privind potențialul de dezvoltare și le transpune în succesiuni planificate, de acțiune. Analistul social, ca membru al echipei de pregătire, trebuie să folosească un întreg arsenal de instrumente de cercetare importante, de la inspecții și studierea cazurilor la comandă și alte metode, împreună cu capacitatea sa de a anticipa transformările din ordinea socială și de a schița organizații, instituții sau strategii alternative de participare. Folosindu-ne de același exemplu de proiect al unui baraj pentru irigații, putem spune că, analistul social trebuie să planifice în detaliu procesul de reasezare involuntară, implicînd atât grupurile mutate cât și populația temporar stabilită; să planifice cum vor fi reasezați pe o bază socio-economică viabilă cei mutați, să planifice procesul complex de ajutorare a viitorilor beneficiari ai irigațiilor, de a se organiza într-o rețea de asociații a celor care lucrează în sistemul irigațiilor realizate pe baza cursurilor de apă.

Estimarea planului. Stadiul evaluării reexaminează critic versiunea preliminară (studiul posibilității de executare) a planului realizată în timpul pregătirii planului și, adesea, introduce corecții însemnate pentru viitorul proiect. Ideal ar fi ca, echipa de specialiști care se ocupă de pregătire și estimare, în care sînt incluși și analiștii sociali, să nu cuprindă aceeași indivizi, așa încît să ușureze sarcina celei de a doua echipe, de a face o nouă apreciere, în mod independent și critic, a activității primei echipe.

Analistul social din echipa de estimare trebuie să reexamineze presupunerile planului, referitoare la agenții sociali, nevoilor lor curente și comportamentul prevăzut; de asemenea, trebuie să revalueze ordinea socială recomandată a corespunde transformărilor tehnice determinate și să restructureze relațiile dintre oameni și mediul lor natural și societal.

În lumina experiențelor Băncii Mondiale, privind estimarea proiectelor, în atenția estimării sociologice trebuie să stea patru elemente:

1. Caracteristicile socio-culturale și demografice ale beneficiarilor locali, incluzînd grupuri care ar putea fi afectate negativ.

2. Organizarea socială a activităților productive ale populației în zona cuprinsă în proiect.

3. Caracterul admisibil cultural al proiectului și compatibilitatea sa cu nevoile beneficiarilor proiectați.

4. Strategia socială pentru realizarea proiectului și activitatea necesară pentru a stabili și susține participarea beneficiarilor.

Urmează câteva detalii pentru fiecare dintre cele patru elemente, în parte.

Estimarea socială a planurilor trebuie mai întâi să verifice dacă, în schița planului, s-au luat în considerare caracteristicile socio-culturale și demografice — dimensiunea și structura socială a populației din zona cuprinsă în plan, densitatea, metodele de stratificare, incluzând compoziția etnică, tribată și de clasă. Aceasta este deosebit de importantă pentru componentele planului, care influențează grupări-țintă specifice (cum ar fi minoritățile etnice, populații reasezate, femeile). Este nevoie să se înțeleagă receptivitatea modelelor existente de stabilire a populației și organizare a comunității conform ordinii propuse, pentru a alimenta a culege rezultatele, a ușura accesul la învățămînt, sănătate sau alte servicii sociale și pentru a asigura distribuirea dorită a beneficiilor proiectului.

Estimarea trebuie să stabilească, mai departe că, schița proiectului se bazează pe o înțelegere precisă a organizării sociale a activităților de producție: **a.** cum au proiectanții beneficiari acces la a utiliza și a exercita controlul asupra resurselor naturale și productive din zonă și ce schimbări trebuie să se facă în ordinea socială; **b** în ce mod caracteristicile modelelor domestice și sistemelor familiale predominante în zonă, influențează potențialul și limitele dezvoltării, disponibilitatea forței de muncă și modelele de proprietate; **c.** dacă micii producători au acces la și posedă informații despre piețele mai mari și economiile regionale; **d.** în ce mod sistemele de posesie a pământului și drepturile de folosință, cit și ofertele alternative de lucru, pot influența interesul beneficiarilor prevăzuți în activitățile proiectului propus. Judecînd aprecierile conform cărora demersul pentru proiect s-a făcut, estimarea socială trebuie să prezinte garanția că transformările tehnice care urmează să fie introduse, vor fi suplimentate prin corelarea și sprijinirea transformărilor din modelele de organizare socială locală.

Planurile trebuie să fie acceptate din punct de vedere cultural, adică să fie inteligibile, admise și capabile să funcționeze și să fie întreținute de agenții sociali locali cit și de instituțiile și organizațiile lor. De pildă, proiectele de cuprindere a crescătorilor de animale și a cultivatorilor în scheme de conducere a activităților agricole pot să dea greș dacă nu se ia în considerație trecutul relațiilor predominante dintre cele două grupuri. La fel, avantajele sanitare oferite de ameliorarea alimentării cu apă sau ale sistemelor de eliminare a pierderilor, nu se pot materializa pînă ce beneficiarii proiectați nu realizează legăturile existente între ele. În judecarea caracterului de acceptare culturală a proiectului și a disponibilității beneficiari, lor de a contribui la realizarea sa cu succes, trebuie să se țină seama de valorile, obiceiurile-credințele și nevoile acestora.

Stadiul de estimare nu este prea avansat așa încît se mai poate desfășura o rundă de consultări și comunicări cu populațiile din zona cuprinsă în proiect, astfel *înlesnindu-se* diferite forme de estimare *publică* a proiectului, opuse estimării *experților*. Mai mult chiar, procesul de estimare trebuie să stabilească faptul că, oamenii care urmează să fie afectați — atît pozitiv, cit și negativ — de proiect, au fost implicați sau consultați în timpul stadiilor de identificare și pregătire și că ei vor continua și lărgi participarea, pe durata realizării, întreținerii, funcționării și supravegherii. Ori de cîte ori va fi necesar, proiectul va cuprinde direcții de strategie, care să vină în sprijinul beneficiarilor, pentru organizarea acestora, în scopul îndeplinirii funcțiilor sus-amintite.

Dacă prin estimarea socială se constată că planul poate prezenta riscuri mari, din punct de vedere social și nu există informații suficiente care să susțină o concluzie fermă, se va examina posibilitatea unui plan dirijat sau amînarea acestuia, pînă ce se vor dobîndi suficiente informații. Dacă un aspect sau altul al planului (tehnic, administrativ, etc...) îl face nerealizabil social, acestea vor fi modificate sau eliminate. Adesea, este de dorit să se includă în plan și o componentă informațională, de motivație sau învățămînt, care să ajute la accelerarea transformărilor necesare din atitudinile, comportamentul și organizarea socială. Estimarea trebuie să asigure că procesul de implementare cuprinde un cadru temporal realist și mecanisme pentru răspunsurile comportamentale prevăzute și că, există suficientă flexibilitate pentru a face schimbări în schiță, ca răspuns la informațiile socio-culturale obținute în timpul implementării.

Implementarea și supravegherea planului

Implementarea reală a planului deschide un nou cîmp activităților de sociologie aplicată — de fapt zona cea mai largă, în care sociologii și antropologii pot și trebuie să lucreze.

Cunoștințele lor pot ajunge să se sprijine pe domenii ca organizarea, comunicarea și conducerea proiectelor, pe structurarea apropierii proiectelor de sarcini specifice, pe mobilizarea participării și pe rezolvarea problemelor cotidiene. Implementarea reprezintă faza în care devine evident că planurile nu se desfășoară niciodată linear, așa cum au fost planificate ei, presupun transformări, lupte între părțile interesate, reinterpretări. Modul în care sociologii pot lucra în acest domeniu vast este ilustrat cu multe detalii din experiențele proiectelor actuale, în volumul *Situarea oamenilor în prim-plan. Variabile sociologice în dezvoltarea rurală*.

Rezumând, trecerea în revistă a stadiilor ciclului unui proiect, furnizează specialiștilor în sociologia dezvoltării o cheie cu care să deschidă ușile de acces către procesele de planificare/determinare a schimbărilor sociale prin intermediul proiectelor.

Trebuie să subliniez, în lumina experiențelor mele și ale altor cercetători că, adoptând modelul ciclului din plan drept cadru pentru conducerea activității planului de sociologie aplicată, cercetătorul din domeniul social nu trebuie să abdice de la gândirea sa critică. El nu trebuie să renunțe la nici unul din instrumentele sale de muncă — conceptuale sau metodologice — sau la capacitatea sa de a critica, nici să respingă cursul uneia sau alteia din acțiunile unui plan. Din contră, antropologii și sociologii își pot afirma punctele de vedere cu mai multă influență, prin reorganizarea metodei de conducere a activității lor, conform modelului ciclului din plan și situându-se înșiși în interiorul procesului de elaborare a planului și al echipei de experți — atât din punct de vedere intelectual cit și organizatoric. Astfel, cunoștințele sociologice pot să aspire la a-și găsi sălaşul de drept în interiorul planului, în loc să se recurgă la ele temporar.

MIHAIL CERNEA